

Medrese ve İlahiyat Kavşagında
İSLÂMÎ İLİMLER
(Uluslararası Sempozyum)

المؤتمر الدولي للعلوم الإسلامية بين المدارس الإسلامية التقليدية
والكليات الحديثة المعاصرة

Islamic Sciences at the Crossroad of Madrasah and Theology
(International Symposium)

29 Haziran - 1 Temmuz 2012
29 June – 1 July 2012

2. Cilt

Editör
Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN

Bingöl Üniversitesi Yayınları
2013

Müdürrislerin ve İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinin Toplum Üzerindeki Etkilerinin Bir Mukayesesi (Diyarbakır Örneği)

Ali ÖZENÇ¹

Giriş

Medrese kelimesi, ilk defa X. yüzyılda Nişabur ve Horasan'da ortaya çıkan eğitim müesseseleri için kullanılmıştır. Bir İslâm eğitim kurumu olarak medreseler, esas itibarıyla içerisinde öğrencilerin öğrenimleri yanında yeme-içme ve barınma ihtiyaçlarının çeşitli vakıflar tarafından karşılandığı, bir yatılı okul şeklinde organize edilen kurumlardır.²

Medreseler, Selçuklu döneminden itibaren, gerek dînî gerekse pozitif ilimlerin tahsil edildiği ve devletin bu bilim alanlarında ihtiyaç duyduğu otorite ve yetkin kişilerin yetiştirildiği eğitim-öğretim kurumlarıdır.

Osmanlı Devleti'nde, Batılı Devletlerin gelişmişlik seviyesini yakalama adına yapılan, Tanzimat ve Islahat hareketlerinden, devletin eğitim kurumları olan medreseler de nasibini almıştır. Bu iyileştirme hareketlerinin neticesinde, medreselerin alternatifi gibi düşünülebilecek olan, seküler tarzda eğitim-öğretim kurumları olan mektepler ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra, medreselere uygulanan ıslah ve reformların etkileri ve sonuçları alınmadan medreseler lağvedilmiştir. Zaman zaman din eğitiminin verilmesi noktasında çabalar olmuşsa da, dini alandaki eğitim uzun yıllar kesintiye uğramıştır. Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte, dini eğitim verecek olan İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri faaliyet göstermeye başlamıştır.³

1 Arş. Gör., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / DİYARBAKIR [ozenc43@mynet.com].

2 Yaşar Sankaya, *Medreseler ve Modernleşme*, İz Yay., İstanbul 1997, s. 14.

3 Sankaya, *a.g.e.*, s. 18.

Toplumun dini alandaki ihtiyaçlarına cevap vermek için açılan İmam-Hatip Liseleri ve onun devamı olan İlahiyat Fakülteleri, medrese tarzı din eğitiminin alternatifini olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Bunun sonucunda medreseler ile yeni eğitim sistemi arasında bir anlayış farkının ortaya çıktığı söylenebilir.

Toplumun bazı kesimleri, medreseleri bir yönüyle geleneğin, İlahiyat Fakültelerini ise, devlet ideolojisinin temsil edildiği, yeni düzenin sosyal yapılanma alanları olarak görmektedir. Bu algı, medreseler ve İlahiyat Fakülteleri'nde görev yapan hocalar açısından bakıldığında da aynı durum gözlenmektedir. Doğu ve Güneydoğu şartları düşünüldüğünde, medrese hocalarının toplum tarafından daha çok kabul edildiği ve fikirlerine daha fazla değer verildiği görülmektedir.

Biz bu tebliğimizde, Diyarbakır bağlamında, müderrislerin ve İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinin toplumdaki etkilerinin, bu kurumlar ve buralardan yetişenlerin, toplum tarafından kabulünü ya da reddini sağlayan etkenlerin bir mukayesesini yapmaya çalışacağız.

Biz bu çalışmamızı, medrese hocaları, medrese kökenli olup İlahiyat'ta görev yapan akademisyenler ve yöre halkından oluşan 40'a yakın kişiyle yapılan mülakatlar ve gözlemlerden elde ettiğimiz veriler ışığında oluşturmaya çalıştık. Yalnız ifade etmemiz gerekir ki, günlük hayattaki gerçeklikle, halkın algısı değişebilmektedir. Biz burada halkın ve mülakat yaptığımız kişilerin algısını dikkate alarak bu tebliğimizi oluşturmaya çalıştık. Bilgilerin, güvenilir ve nesnel olabilmesi için, mülakat yapılacak örneklemin, Diyarbakır ve çevresini de yansıtacak şekilde olmasına gayret gösterilmiştir.

1. Medreselerin Tarihçesi

Medreseler, Selçuklu Devleti'yle başlayıp Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar uzanan süreçte toplumun temel eğitim-öğretim merkezleri konumunda yer alan bir eğitim kurumları olmuştur. Günümüzdeki ortaöğretim-lise-üniversite ve Lisansüstü vb. eğitim sistemine sahip medreseler, devletin dinî, idarî ve adlî alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamış oldukları kadrolar olmuşlardır. Buralardan fıkıh, hadis, tefsir gibi dini ilimlerin yanı sıra mantık, felsefe, matematik, geometri ve astronomi gibi pozitif bilimler alanında da iyi eğitilmiş kişiler yetişmiştir. Bu kurumlarda eğitim gören öğrenciler hem pozitif bilimlerde hem de dini ilimlerde kendilerini yetiştirmişlerdir.

16.yy'a kadar medreselerde, İlahiyat öğreniminin yanında aklî ilimler ve bunların pratikleri de gösterilmiştir. Ancak bu dönemden sonra özellikle Kadızâdelerin etkisiyle oluşan zihniyet sonucu, aklî ilimler dine ve dinî akidelere aykırı görülmüş-

tür. Oluşan bu ilim zihniyeti sonucu insanın tefekkürünü geliştirecek olan matematik, hikmet gibi aklî ilimler, öğretim programlarından çıkarılmaya başlanmıştır.⁴ Bu dönemde hikmet ve felsefe ile uğraşanlar, neredeyse kâfirlikle itham edilmiştir. Toplumdaki aksaklıklar ve bozukluklar, felsefe okuyanlara mal edilmiş ve felsefî münakaşaların halkı, dinde şüpheye düşürttüğüne ve bunun da dinden uzaklaşmaya sebep olduğu ileri sürülmüştür.⁵

Osmanlı Devleti'nin son asrında açılan Rüşdiye, İdadiye ve Sultaniye gibi ortaokul ve lise karşılığı olan okullarla, muhtelif mesleklere eleman yetiştirmek amacıyla açılan, meslek okulları karşısında giderek kendisini zayıflamış hisseden medrese için, 1910, 1914 ve 1917'de olmak üzere peş peşe üç defa ıslah nizamnamesi/ kanun hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur.⁶ Ancak, yapılan düzenlemelerin sonuçları alınamadan, 1924 senesinde yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreselerin kapatılmasına karar verilmiştir.

Medreselerin kapatılması kararının yürürlüğe girmesiyle birlikte, şehir merkezlerindeki medreseler çoğunlukla kapatılmış ancak, köyde ve kırsal kesimlerde medreselerin faaliyetleri kesintiye uğramamıştır. Devlet medreseleri yasaklamasına rağmen, halk medrese ve onun eğitiminden vazgeçmemiştir. Yoğun olarak buldukları Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, medreselerin sayısında ciddi anlamda azalmalar meydana gelmiştir. Cumhuriyet'in 1923'te ilanından 1950'lere kadar uygulanan yoğun ve ağır baskılar ile sindirme faaliyetlerine ve medreseye gidenlerin takip edilmesine rağmen medreseler, fonksiyonlarını yerine getirmeye devam etmişlerdir. Dersler genelde gündüzleri değil, akşam vakitleri mağaralarda saklanılıp sabahlara kadar işlenmeye devam etmiştir.⁷

14 Mayıs'ta kendisiyle mülakat yaptığımız kişiye göre; medreselerin kapatılmasından 1950'lere kadar olan dönem içerisinde, Kur'an Tefsirinin, medrese kitabı gibi görülerek parça parça edilmesi, jandarmanın ve polislerin, medreseye ait bir şeyler bulabilme adına yapmış oldukları aramalar ve bu aramalarda takınılan tutum ve tavırlar, bölge insanın dilinde, günümüze kadar anlatıla gelmiştir. Metin ezberlemeleri ve diğer dersler, bodrumlarda veya hücre diye tabir edilen camiye bitişik

4 Muhammed Şevki Aydın, "Medreselerin Gerileyiş Sebepleri Üzerine", *Kayseri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 4, 1987, s. 325-326.

5 Hüseyin Atay, "Medreselerin Gerilemesi", *Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXIV, 1981, s. 42-44.

6 Mustafa Öcal, *Medresetu'l- Eimme ve'l- Huteba'dan İmam-Hatip Liselerine Bizim Okullarımız*, Önder, İstanbul 2011, s. 3.

7 Molla Tayyip ile yapılan 09.05. 2012 tarihli mülakat.

tek odalarda, kapiya ya da dama bir bekçi konularak yapılabilmektedir.⁸ Bu durum da Devlet'le alakalı, yöre insanının hafızasında kötü imajların oluşmasına neden olmuştur.

Bu baskıların yanı sıra içinde buldukları maddi ve fiziki imkânsızlıklar da medreseleri ciddi anlamda etkilemiştir. Fakat yeme, içmede yaşanan sıkıntılara, mekân noktasındaki eksikliklere rağmen medreselerde eğitime ara verilmemiştir. İaşe noktasında öğrenciler köylülerin evlerine dağılmakta ve toplanan yiyecekler bir araya getirilerek, ortak bir şekilde sabah ve akşam yemeği olarak yenilmiştir. Öğleleri ise genelde tütün tabakları içine saklanan ve sabahtan kalan ekmeklerin yenildiği anlatılmaktadır.⁹ Yaşanan bütün bu maddi ve manevi sıkıntılara ve engellere rağmen, medreseler günümüze kadar faaliyetlerine devam etmiştir.

2. İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi

1924 senesinde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği, 1924 senesinde ilk İlahiyat Fakültesi, Daru'l-Fünun'a bağlı olarak İstanbul'da faaliyete geçmiş ama çok uzun ömürlü olmamış ve 1933 senesinde kapanmıştır.¹⁰

Daha sonraları ilkokullarda Din Dersleri'nin konulmasıyla birlikte, buralarda eğitim verecek olan, öğretmenlerin yetiştirilmesi amacıyla, 1949 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak bir İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasına karar verilmiştir. Gerekli olan öğretmen ihtiyacının karşılanamaması üzerine, 1971 yılında, Erzurum'da da bir Fakülte'nin açılması kararlaştırılmıştır. 1983 yılından sonra ise, mevcut Yüksek İslâm Enstitüleri'nin İlahiyat Fakülteleri'ne dönüştürülmesi ve yeni fakültelerin kurulmasıyla, üniversitelere bağlı olarak sekiz ilahiyat fakültesinin açılması kararlaştırılmıştır.¹¹ Günümüzde de bu fakülteler, üniversitelerin bünyesinde, modern anlamda din eğitimi vermeye devam etmektedir.

3. Medreselerdeki Eğitim Süreci ve Okutulan Dersler

Medreselerde hem hoca açısından hem de öğrenci açısından gönüllülük esas olduğundan, bir talebenin medrese eğitimini, başladığı yerde bitirme gibi bir zorunluluğu yoktur. Talebe, eğitimini farklı farklı medreselerden pekâlâ tamamlayabilmektedir.

8 Molla Mesut ile yapılan 14.05.2012 tarihli mülakat.

9 Molla Tayyip ile yapılan aynı tarihli mülakat.

10 Mustafa Öcal, "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c:1, s:1, 1986, s.113-114.

11 Mustafa Öcal, a.g.m., s:116-120.

Geçmiş dönemlerde çok uzun süren medrese eğitimi, günümüzde ortalama 7-8 yılda¹² bitmektedir. Tabii burada esas olan öğrencinin istekliliği ve gayretidir.

Medreselerde sınıf geçmeden daha ziyade kitap bitirmeye dayalı bir eğitim sistemi görülmektedir. Sıra kitapları denilen eserleri bitiren her talebe, medrese eğitimi bitirmiş ve icazet adı verilen diplomayı almayı hak etmiş, kabul edilmektedir. Belirlenen sıra kitapları temel olarak İslâmî ilimlerden oluşmaktadır. Bu kurumlarda, fıkıh, sarf, nahiv, belağat, vaz', mantık, akaid ve istiare gibi ilimlerle alakalı kitaplar okutulmaktaydı. Bu ilimlerden Molla Câmî (dâhil) ye kadar olan kitaplarda metin ezberleme, Molla Câmî'den sonra ise, sadece metin okuma şeklinde kitaplar tedris edilmektedir.¹³

Öğrencinin ders alma şekli, medreseden medreseye değişebilmekle birlikte genel olarak şu şekildedir:

Medrese öğrencisi, şayet ilk kitaplardan birini okuyorsa, dersini öncelikle medresedeki arkadaşlarıyla müzakere eder ve daha sonra onu tekrar edip metnini ezberler. Öğrenci ders vakti geldiğinde hocanın yanına gidip diz üstüne oturur. Hoca, özellikle ezberlenmesi gereken metnin, öğrenci tarafından ezberlenip ezberlenmediğini kontrol eder. Şayet öğrenci metni ezberlememişse, hoca ona ders vermez. Eğer ezberlemişse, hoca ona dersini izah ederek verir. Ders esnasında öğrenci, hocanın anlattıklarını anlaması durumunda "evet hocam" anlamına gelen "bele Seyda" der. Dersi anlamaması halinde ise, hocasından anlamadığı kısmını tekrar izah etmesini talep eder.¹⁴

Şark medreselerinin başında bulunan ve dersi veren hocaya, genellikle Seyda denilmektedir.¹⁵

4. İlahiyat Fakültelerindeki Eğitim Süreci ve Okutulan Dersler

Günümüz itibariyle, İlahiyat Fakülteleri'ndeki eğitim süreci, hazırlık sınıflarıyla beraber 5 yıl devam etmektedir.

İmam- Hatip Liseleri'nden mezun olmayıp, İlahiyat Fakülteleri'ni kazanan öğrenciler için ayrı bir sınıf oluşturulup, müfredat bu doğrultuda hazırlanmaktadır.

12 Molla Tayyip ile yapılan aynı tarihli mülakat.

13 Molla Şuayip yapılan 19.05. 2012 tarihli mülakat.

14 M. Edip Çağmar, "Siirt ve Çevresindeki Medreselerde Eğitim", *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, Siirt: 2007, s. 674-675.

15 Biz de ilerleyen bölümlerde, bazen müderris bazen de bu anlama gelen Seyda tabirini kullanacağız.

Hazırlık sınıfında, Arapça (sarf, nahiv, muhadese ve metin) ile Kur'an-ı Kerim Kiraatı ve Tecvid dersleri okutulmaktadır. Öğrencilerin bilgi seviyesi, yapılan vize ve final sınavlarıyla ölçülmektedir.

Hazırlık sınıfı dışında okutulan dersleri, şu an tekrar İlahiyat Fakültelerine bağlanması gündemde olan Eğitim Fakülteleri'ndeki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü'nü de dâhil ederek, üç kategoride inceleyebiliriz:

Birinci kategori dersleri: Türk Dili ve Edebiyatı, Yabancı Dil ve Atatürk İlke ve İnkılapları. Bu dersler İlahiyat Fakültesi dışından gelen öğretim görevlileri tarafından verilmektedir.

İkinci kategori dersleri: Bunlar İlahiyat Fakülteleri'nde okutulan alanla ilgili meslek dersleridir. Bunlar da Temel İslâm Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri ve İslâm Tarihi ve Sanatları bölümleri bünyesinde okutulan çok sayıda dersten oluşmaktadır. Tefsir, Hadis, İslâm Tarihi, Dinler Tarihi, Din Sosyolojisi, İslâm Felsefesi bu derslerden bazılarıdır.

Üçüncü kategori dersleri: Öğretmenlik alanıyla alakalı pedagojik formasyon dersleridir.

Medreselerde öğrencinin başarısı, müfredatta belirlenen kitapların başarılı bir şekilde bitirilmesine bağlıyken, İlahiyat Fakülteleri'nde öğrencinin başarısı, yapılan sınavlarda gerekli olan asgari notun alınmasına bağlıdır.

5. Toplumun Medreselere ve Müderrislere Bakışı

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan halkın nazarında medreseleri ve onların müderrisleri olan Seydaları, saygın kıldığını ve onların dini bir otorite gibi hareket etmelerini sağladığını düşündüğümüz bazı etkenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Medreselerin tarihinin asırlar öncesine dayanması.

Medreseler, uzun geçmişi olan, halkın alışmış olduğu geleneksel eğitimi devam ettiren, ilim ve zühd'ün birleştiği kurumlardır. Medreselerin tarihi kökenleri, Cumhuriyet döneminden sonra dînî eğitim veren İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerine göre, asırlar öncesine dayanmaktadır. Bu durum -özellikle yörede- medreselere ve müderrislere, büyük bir itibar sağlamaktadır. Bundan dolayı medreseler, halkın geleneğinin temsil edildiği kurumlar olarak görülmektedir.

Medreselerin halk destekli kurumlar olması.

Gerek müderrisin, gerekse burada okuyan öğrencilerin barınma ve yeme-içme

gibi bütün ihtiyaçları halk tarafından el birliği ile karşılanmaktadır. Medreselerin halk tarafından sahiplenilmesi, bu kurumların bu zamana kadar etkili olmasındaki en önemli etkindir diyebiliriz.

Müdrislerin, halkla iç içe olması.

Müdrisler, genelde o yörenin insanı ve devamlı onlarla birlikte olduğundan dolayı, halkın her türlü alışkanlıklarına, yaşama şekillerine, kültürlerine aşinadılar. Örf, adet ve geleneklerini bilmektedirler. Bu durum da onlara, büyük bir kolaylık sağlamaktadır.¹⁶

Müdrislerde, Allah Rızası düşüncesinin önce gelmesi ve gönüllülüğün esas olması.

Müdrislerin, imamlık vazifesini yerine getirirken, gönüllü bir şekilde talebelere de eğitim vermektedirler. Bunun için herhangi bir ücret talebinde bulunmamaktadır. Seydalar, hep Allah Rızası için çalışan, geçimini çok düşünmeyen, hem imamlık yapan hem de talebe okutan kişiler olarak insanların zihninde yer etmiştir. Kendileri, "Peygamberlerin varisleri âlimlerdir." hadisinde ifade buyurulan zümreden olmaya çalışmışlardır.¹⁷

Müdrislerin, geçmişte bölgede yaşanan Siyasi Sıkıntılarda Önemli Roller Üstlenmesi.

Hem hoca hem de öğrenci boyutunda medreseler, özellikle Cumhuriyetten sonra yaşamış olduğu mağduriyetlerde halkın yanında yer almışlardır. Medreseler, yasaklandıkları dönemden itibaren ağırlıkla kırsalda olmak üzere, yörenin dini eğitimi anlamında, otorite kabul edildikleri gibi; dönemin siyasi rejimiyle yaşanan sıkıntılarda halkın yanında olmakla beraber, otorite sahibi olan, bölge insanı üzerinde sözü geçen Seydalar, halkın devlete karşı isyan etmesi, ayaklanması gibi durumlarda insanlara, sukunet ve metânet telkin ederek, yatıştırıcılık gibi bir görev de üstlenmişlerdir.¹⁸

Müdrislerin, din eğitimi alanında oluşan boşluğu doldurmaları.

Cumhuriyet döneminden sonra bölgede dinî eğitimi alanında oluşan boşluk medreseler ve hocaları tarafından doldurulmuştur. Medreseler, dinî eğitim veren kurumlar olmalarının yanı sıra, öşür, miras, boşanma gibi konularda fetva veren kurumlar, konumunda da yer almaktadırlar.

16 Molla Hamit ile yapılan 24.05.2012 tarihli mülakat.

17 Molla Mesut ile yapılan aynı tarihli mülakat.

18 Molla Tayyip ile yapılan aynı tarihli mülakat.

Müdrislerin, her türlü bilgi kaynağı konumunda olmaları.

Müdrisler, radyo ve tv'nin yaygın olmadığı dönemlerden itibaren Seydaların, halkın entellektüel ve dinî anlamda bilgi kaynağı konumunda oldukları görülmüştür. İletişim araçlarının çok yaygın olmadığı ve halkın eğitim seviyesinin de yeterli olmadığı düşünülürse, müdrislerin toplum üzerindeki etkileri daha iyi anlaşılabilir.¹⁹

Ancak, teknolojinin gelişip ilerlediği, bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı, insanların zihnindeki soruların çok şekillendiği günümüzde, müdrislerin aynı ilerleme ve gelişme ölçüsünde kendilerini güncelleyemedikleri ifade edilmektedir.²⁰

Müdrislerin, sorunların çözümünde aracılık rolü üstlenmeleri.

Seydalar, kan davaları, aşiret kavgaları gibi sorunların sona erdirilmesinde liderlik rolü üstlenmişlerdir. Arazi anlaşmazlıkları, miras paylaşımı, kız kaçırma, adam öldürme, ağaya başkaldırma gibi ailelerin, grupların, aşiretlerin karşı karşıya geldiği sıkıntılı durumlarda, Seydalar aracılık rolü üstlenerek, bu sıkıntıların çözüme kavuşturulmasına öncülük etmişlerdir. Çözüme ulaşmada Seydalara tam bir itaatin olduğu ifade edilmektedir.²¹

Ancak, Seydanın mensup olduğu aşiretle diğer aşiret arasındaki husumetlerin çözümünde, Seydanın tarafsızlığı ile alakalı bir takım problemlerin ortaya çıktığı da, mülakatlarımız esnasında ifade edilmiştir.²²

Müdris ve Talebelerin Edep ve Terbiyesi.

Medreselerde öğrencilere verilen terbiye ve edep halk tarafından müşahede edilmiştir. Geçmiş dönemlerde, medrese talebelerinin yemeklerini almak için dışarı çıktıklarında halka ve ev ahalisine karşı sergilemiş oldukları edepli tavırlar, halkın çok hoşuna gitmiş ve buraları sahiplenmesini sağlamıştır.²³

Müdrislerin, sosyal hayatta rol üstlenmeleri ve halkın arasına aktif katılımları.

Medrese hocalarının, halkın, miras paylaşımı gibi, dini sorun ve problemlerin çözümünde müracaat ettikleri bir otorite konumunda oldukları, düğün, cenaze,

19 Molla Sadullah ile yapılan 16.05.2012 tarihli mülakat.

20 Metin B. ile yapılan 24.05.2012 tarihli mülakat.

21 Molla Sadullah ile yapılan aynı tarihli mülakat.

22 Celal Ç. ile yapılan 23.05.2012 tarihli mülakat.

23 Muharrem Y. ile yapılan 17.04.2012 tarihli mülakat.

mevlid, evlilik, nikâh kıyma gibi sosyal roller üstlendikleri gözlenmektedir. Müderrisler, halkın kolaylıkla ulaşabileceği bir konumda bulduklarından dolayı, her türlü işlerinde yöre insanının yanında yer almışlardır.²⁴

Bölgede konuşulan dillere vâkıf olması.

Medrese hocaları Arapça'ya ve bölgede konuşulan diğer dillere vâkıftırlar. Seydalar günlük Arapça dilini olmasa bile, teorik anlamda Arapça'yı, vermiş oldukları eğitimden dolayı iyi bilmektedirler. Bundan dolayı da bu hocalara bakış, hep farklı olmuştur. Aynı zamanda müderrislerin, günlük hayatta insanların kullandığı dilleri konuşması da bir başka etki kaynağıdır.²⁵

Medreselerde verilen eğitimin dilinin Kürtçe olması.

Şark medreselerinde dersler Kürtçe olarak verilmektedir.²⁶ Yörenin konuştuğu dilin, eğitimde de kullanılması insanları da memnun etmekte ve buraları dil ve kültürlerinin korunduğu yerler olarak görmektedirler.

Medreselerde dinî yoğunluklu derslerin verilmesi.

Medreselerde verilen derslerin içeriğinden dolayı, dini atmosferin daha yoğun olduğu düşünülmektedir. Bu kurumlarda Cumhuriyet döneminden itibaren, İslâmî ilimlere özellikle de dil ile alakalı ilimlere ağırlık verilmiştir. Bunun sebebi olarak da, o dönemde bu ilimlere daha çok ihtiyaç duyulduğu gösterilmiştir. Fıkıh, hadis, tefsir gibi ilimlerin daha iyi anlaşılması için, bu dil ilimlerinin öğretilmesine öncelik verilmiştir.²⁷

Medreselerde verilen eğitimin daha güvenilir bulunması ve bundan dolayı medrese hocalarının ilmi derinliğinin daha fazla olduğuna inanılması.

Halk nazarında sıra kitaplarını bitirmiş olan Seydalar, derin hoca olarak kabul edilmekte ve görüşlerine itibar edilmektedir. Batı yörelerimizde hafızlık eğitimi almış kişilerin görmüş olduğu itibarı, burada medrese eğitimini tamamlayan kişiler görmektedir. Hatta devlet tarafından atanan cami imamı şayet, eski kitapları yani medreselerde okutulan kitapları ve Arapça yazılan eserleri okuyabiliyor, bunlardan ders yapabiliyor ve de öğrenci yetiştirebiliyorsa, halk nazarında otorite

24 Molla Hamit ile yapılan aynı tarihli mülakat.

25 Mehmet B. ile yapılan 15.04.2012 tarihli mülakat.

26 Mustafa Ö. ile yapılan 24.05.2012 tarihli mülakat.

27 Emran Ç. ile yapılan 24.05.2012 tarihli mülakat.

kabul edilebilmektedir.²⁸

Müdrislerin kılık-kıyafetinin, dinî forma uygun görülmesi.

Medrese hocalarının kılık-kıyafetleri de, bölge insanının kafasında oluşturmuş olduğu hoca imajı ile bire bir uyuşmaktadır. Medrese hocaları, sakallı ve bıyıklı olup, kısa kollu gömlek giymemekte, devamlı ceket ve uzun kollu gömlek giymekte, özellikle kırsal kesimde, sarık ve cübbe ile gezmektedirler,²⁹ Seydaların kıyafetleri, onların yörede üstlenmiş oldukları vazifelerini tamamlayan en önemli araç olarak görülmüştür. Böylece hoca imajının en önemli aksesuarları, bu giyim-kuşam ve sakal olmuştur.

Müdrislerin, takvaya uygun yaşadıklarının düşünülmesi.

Halkın gözünde, medrese hocaları, takva dairesi içinde yaşamaktadırlar. Seydalar, helal, haram noktasında çok hassas, israfa izin vermeyen kişiler olarak görülmektedirler. Bununla alakalı olarak Silvan'da bir Seyda'nın camide ders görmekte olan öğrencilerinin, cami halılarının üzerinde gezmesine müsaade etmediği, bu halıların namaz kılmak için halk tarafından verildiğini talebelerine söylediği ve bunu insanların müşahade ettiği anlatılmakta ve bu olayın halkı çok etkilediği belirtilmektedir.³⁰

Halkın müdrislere güvenmesi.

Müdrislerin, halkın güvendiği, akıl danıştığı, bir yere giderken yanında götürdüğü kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Seydalar gerek ilimleriyle, gerekse yaşantılarıyla güvenilir kişiler konumundadırlar. Bu yüzden de müdrisler, bir iş yapılırken fikri sorulan, bir toplantıya veya herkesin katılacağı bir aktiviteye gidileceği zaman rehber olarak götürülen ve toplantılarda sözüne itibar edilen kişilerdir.³¹

6. Medreselerin ve Müdrislerin Misyonlarını Daha İyi Yerine Getirmeleri İçin Neler Yapılmalı?

Yukarıda saydığımız olumlu referanslara rağmen, gerek gözlemlediğimiz gerekse mülakatlarda dile getirilen şu konuların, medreseler özelinde de müdris konumundaki kişiler tarafından ihmal edilmemesi gerektiği inancını taşımaktayız:

²⁸ Hadi T. ile yapılan 20.04.2012 tarihli mülakat.

²⁹ Molla Şuayip yapılan aynı tarihli mülakat.

³⁰ Molla Şuayip yapılan aynı tarihli mülakat.

³¹ Molla Sadullah ile yapılan aynı tarihli mülakat.

Medreselerin eğitim sisteminin revizyon edilmesi.

Medreselerin, ilk zamanlardan itibaren okutulan kitaplara şerh ve hâşiye düşülmesi ekseninde asırlardır devam ettirilen klasik eğitiminin, revizyona tabi tutulması son derece önemlidir. Okutulan kitapların tekrar gözden geçirilmesi, çağın eğitim düşüncesi çerçevesinde ele alınması hem medreselerin geleceği ve toplum içinde oynayacağı rol açısından hem de Seydaların, toplumu daha iyi anlamaları ve insanların ihtiyaçlarına cevap verme yönünden etkili olacağı aşikârdır.³²

İslâmî ilimlerin öğretilmesine daha fazla ağırlık verilmeli.

Medreselerde, bir din adamının sahip olması gereken, çağdaş bilimlere yer verilmemesi, ayrıca âlet ilimleri denilen gramer, sarf, nahiv, belagat, mantık gibi ilimlere gereğinden fazla önem verilirken, Kıraat, Tefsir, Hadis, Fıkıh gibi ilimlerin öğretimine yeteri kadar yer verilmemesi medreselerin, büyük bir eksiği olarak görülmektedir.³³

Asırlardır uygulanan müfredat programı çağa uygun olarak güncellenmeli.

Medreselerin alternatifi olarak görünen, İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinin, müfredatlarını her geçen zaman diliminde çağın gerekleri doğrultusunda yenilemesine karşılık, medreselerin müfredatlarında bir değişikliğe gidilmemiş, bu da medreselerin kendi içine kapanmasına neden olmaktadır.

Müdürrisler çok yönlü olmalı.

Müdürrislerin halka hitap etme, ders yapma yeteneklerini geliştirememeleri, teknolojiyi (internet ve medyayı) hem derslerde hem de insanlara ulaşımda, kendi lehlerine kullanamamaları, herhangi bir eser yazmamaları, bir noksanlık olarak görülmektedir.

Müdürrisler, yerelliklerini aşmalı.

Müdürrislerin yerel olmaları, yaşadıkları bölgenin çok dışına çıkamamaları da bir dezavantaj olarak görülmektedir. Yerelliklerini aşma adına site kurmaları, fetva verecekleri sayfalar açmaları onları yerellikten çıkarabilir.

Seydalar, yeni meselelere fetva verme noktasında özgüven sahibi olmalı.

Yeni sorulan sorular ve problemler karşısında cevaplarının olmaması ya da fet-

32 Ahmet Kurucan, "Medreseler Mektepleşebilir miydi?", *Zaman Gazetesi*, 9 Şubat 2012.

33 Abdülkerim Ü. ile yapılan 17 Mayıs 2012 tarihli mülakat.

va vermede özgüvensiz olmaları, müderrisler adına eksiklik olarak görülmektedir. Bunun altında yatan sebep olarak da; müderrislerin okumuş olduğu medrese kitaplarında olmayan bir konu hakkında fetva vermekten kaçınmalarının veya kendilerini fetva verecek salahiyyette görmemelerinin etkili olduğu söylenebilir.

Medreseler sosyal hayata hazırlayan kurumlar olmalı.

Medrese müfredatının dışına çıkamamaları, talebelerin kendilerini yetiştirip, medrese dışındaki dünya için hazırlık yapamamalarına ve günümüzde bazı alanlarda toplumdan kopuk hale gelmelerine neden olduğu ifade edilmiştir.³⁴

Seydaların Toplumsal Hayatta Karşılaştıkları Sorunlar Yetkililerce Çözüme Kavuşturulmalı.

Gayri resmi olarak vazife yapan Seydaların, sosyal hayatta karşılaştıkları sıkıntılar, herhangi bir sağlık güvencesinin olmaması, standart gelir kaynaklarından mahrum olmaları, görev yapamaz haline geldiklerinde herhangi bir gelirlerinin bulunmaması, gayri remi olduklarından dolayı yaşamış oldukları devamlı bir baskı ve korku halleri, kırsalda köy ağaları tarafından tehdit edilmeleri ve medresenin şu anki durumu itibariyle geçim noktasında gelecek vaad etmemesi gibi sorunlar da, medreselerin ve Seydaların karşı karşıya olduğu başlıca problemlerdir.³⁵

Müderrisler, modern Arapça'yı öğrenme de gayret göstermeli.

Modern Arapça'dan uzak olmaları yani konuşma noktasında sıkıntı çekmeleri de bir eksiklik olarak kabul edilebilir.

Seydalar alanlarıyla alakalı eser yazmalı.

Müderrislerin, geçmişten itibaren okutulan kitaplarla iktifa edip, alanlarıyla alakalı kitap yazmaya yeterince vakit ayırmamaları da eksikliktir.

Müderrislerin ilmi alandaki yeterlilikleri kontrol edilmeli.

Bazı müderrislerin, yetersiz oldukları halde bazı dersleri vermeye devam etmeleri de medreselerde yapılan bir yanlışlık olarak görülmektedir.³⁶

Medreseler ve Müderrisler, siyasi görüş ve düşüncelerin temsilcileri olmamalı.

34 Metin Y. ile yapılan 15.04.2012 tarihli mülakat.

35 Molla Tayyip ile yapılan aynı tarihli mülakat.

36 Molla Şuayip ile yapılan aynı tarihli mülakat.

Mülakat yaptığım bazı kişilere göre, bazı medrese hocalarının siyasi görüş ve düşünceye sahip olmaları ve bunun savunuculuğunu yapmaları da hem yörede hem de Ülkemizin değişik noktalarında medreseler ve müderrisler ile ilgili olumsuz bir imajın oluşmasına neden olmuştur. Seydalar, İslâm kardeşliği, birlik-beraberlik gibi konulara daha çok vurgu yapmalıydılar.

7. Yöre Halkının İlahiyat Fakültelerine ve İlahiyatçılara Bakışı

İlahiyat Fakülteleri ve İlahiyat Hocalarıyla alakalı olumlu izlenimleri şu şekilde sıralayabiliriz:

İlahiyat fakülteleri, medreselere nispeten mazisi yeni olan ve modern bir eğitim sistemine sahip olan eğitim kurumları olarak görülmektedir.

İlahiyat Fakülteleri, Temel İslâm Bilimleri'nin yanı sıra okutulan diğer derslerle, çağa uygun bir eğitim hizmeti vermektedir.

İlahiyat Fakülteleri ve hocalar, kitle iletişim araçlarını ve teknolojiyi iyi kullanmalarından dolayı daha geniş çerçevede etkili olmaktadır.

Ufuk kazandırmada ve kendilerini geliştirme noktasında insanlara, daha rahat ortamlar sağlamada İlahiyat Fakülteleri daha aktif durumdadırlar.

İlahiyat Fakülteleri ve İlahiyat Hocalarıyla alakalı olumsuz izlenimler de şu şekildedir:

İlahiyat fakültelerinin devlet kurumu olması, devlet adına faaliyet göstermesi, bölgede geçmiş dönemlerde (1980'lerden sonra) işlenen fail-i meçhul cinayetler, çok sayıda insanın, yaşadıkları yerden göçe zorlanmaları gibi halkın hafızasında yer edinen bir takım kötü olayların devlet tarafından yapıldığının kabul edilmesi, halkın nazarında devlete karşı kötü bir izlenim oluşmasına yol açmış bu da devletin tüm kurumlarına olan bakışı etkilemiştir. Bu da halkla ilahiyat arasında belli bir mesafenin oluşmasına neden olmuştur.³⁷

Cumhuriyet'in ilanıyla 1950 arasında ve 1980'den sonra bölgede itibarı olan Seydaların sürgün edilip, onların yerine cami imamlarının getirilmesi de, bölge halkının devlete bakışında olumsuz bir etkiye neden olmuştur.³⁸

Bir din adamının halkla iç içe olmasını sağlayan unsur, halka vaaz etmek, nasi-hatte bulunmaktır. Camilerde mübarek gün ve gecelerde halka hitap etmemeleri,

37 Abdülkerim Ü. ile yapılan aynı tarihli mülakat.

38 Celal Ç. ile yapılan aynı tarihli mülakat.

düzenli olarak yaptıkları halk sohbetlerinin olmaması, İlahiyat Fakültelerinin ve hocalarının dar sınırları içinde kalmalarına ve bilinmemelerine neden olmuştur. Yani, halkın beklediği sosyal rolleri üstlenmemeleri, eğitim noktasında genellikle öğrenciyle ilgilenmeleri, çoğu zaman medya aracılığıyla halka hitap etmeleri de olumsuz bir imaj olarak görünmektedir.³⁹

İlahiyatlarda yeteri kadar İslâmî ilimlerin okutulmaması, aynı zamanda bu ilimleri okutan hocaların bilgi noktasında gerekli donanımda olmaması, Arapça'yı çok iyi bilememeleri ve dolayısıyla buradan mezun olan öğrencilerin gerek bilgi gerekse yaşantı noktasında, beklenen düzeyde olmaması, halkın nazarında olumsuz bir imajın oluşmasına neden olmaktadır.

İnsanlar, ilahiyat fakültelerini, İslâmî ilimleri vermede ve öğrenci yetiştirme de yetersiz olan dini kurumlar olarak görmektedir. Mezunların da, halka iyi örnek olmamaları ve ondan kopuk olmaları da, toplumun ibresinin medreselere doğru yönelmesine neden olmuştur.

Makale ve kitapların bilimsel kriterler çerçevesinde yazılması, bunların halkın beklentilerini karşılayamaması ve anlayışına hitap etmemesi, insanların anlamasını ve kavramasını zorlaştırmaktadır. Bu durum da ilahiyatçıların bilinmemesine ve tanınmamasına neden olmaktadır.⁴⁰

İşlenen konunun üslubu da önemlidir. Halk dini bir konunun, dini açıdan kendisine olan getiri ve götürülerini öğrenmek isterken, ilahiyatçılar bunlara hiç değinmemekte ve çalışmalarını akademik çevreyle sınırlı kalmaktadır.

İlahiyatçıların, klasik inancın dışında halka mal olmuş, şeksiz şüphesiz kabul edilen bir takım dini düşüncelerin aksine bazı düşüncelere sahip olmaları ve medya iletişim araçlarıyla halkın gözü önünde bunları tartışmaları, toplumun ilahiyatçılardan en büyük soğuma nedeni olarak görülmektedir. Mesela bazı ilahiyatçıların miracın olamayacağını, mirasta kadının erkekle eşit pay alması gerektiği, kurban, oruç, tesettür, Hz. Peygamber'in şefaatinin olmadığı gibi Kur'an ve Hadis'le sabit olan konuları kabul etmemeleri veya halkın anladığının dışında yorumlamaları, halkın bu kurumlara ve hocalara karşı güvenini ciddi anlamda zedelemektedir.

Ve son olarak da; bölgede açılan Üniversite ve İlahiyat Fakültelerine atanan idareci ve yöneticilerin, davranış ve uygulamalarının hakla uyuşmaması da, bu ku-

39 Musa B. ile yapılan 15.04.2012 tarihli mülakat.

40 Tayyip K. ile yapılan 10.04.2012 tarihli mülakat.

rumlara karşı mesafeli durulmasına neden olmuştur.⁴¹

Sonuç

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde de medreseler, halkın eğitimi noktasında önemli bir görevi yerine getirmektedirler. Toplumun, kanaat önderi olarak isimlendirdikleri kişiler bu kurumlardan yetişerek, halkın yönlendirilmesi noktasında etkili olmuşlardır. Cumhuriyet döneminde yaşanan çalkantılı dönemde birçok medrese kapatılırken, bazı medreseler de faaliyetlerine gayr-i resmi olarak devam etmiştir. Fakat bu durum, medreselerin sayılarının gizli bir şekilde çoğalmasına, ehliyetsiz kişilerin medrese açmasına yol açmıştır. Günümüzde de halen devam etmekte olan bu durumun düzeltilmesi büyük önem arz etmektedir.

Medreseler, ciddi anlamda çağa ayak uydurma yoluna girmişlerdir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yakın zamanda başlattığı mele projesiyle, müderrisler topluma kazandırılmaya başlanmış ve böylece bunların emekleri ve tahsilleri ödüllendirilmiştir. Ayrıca;

- Medreselerdeki, eğitim- öğretim sisteminin daha pratik hale getirilmeye çalışılması,
- Medrese öğrencilerinin tamamına yakınının medreseyle birlikte açık öğretilere devam etmesi,
- Bugüne kadar ihmal edilen, Kur'an-ı Kerim Kıraatı, Tecvid ve Pratik Arapça'nın geliştirilmesi,
- Bunların yanı sıra, yaygın olmamakla birlikte hafızlık eğitiminin de verilmeye başlanması, gibi çalışmalar, bu kurumların kendini yenileme ve resmi açıdan da toplumun içine girebilecek bir seviyeye ulaşma gayretinde olduğunu göstermektedir.

Klasik, hantal bir eğitim metodu uygulamaları, Kur'an Kıraatı'na eğilmemele-ri, çağın gerektirdiği eğitim-öğretim sisteminden uzak durmaları medreseler için ciddi eleştiri noktalarıydı. Bu kurumlar eksikliklerini tamamlama yoluna gitmektedirler. Halk arasında, medrese eğitimi gören İlahiyatçıların, bu eğitimi görmeyenlere göre çok daha kaliteli buldukları ve ilahiyat kimliğine uygun bir seviyede oldukları, dolayısıyla hem halka hem de devlete daha yararlı oldukları müşahede edilmektedir.

41 Molla Şuayip ile yapılan aynı tarihli mülakat.

Medreselerin daha düzenli, sistemli, disiplinli, kaliteli ve kontrollü kurumlar haline gelmesi için, hem medrese hem de Kur'an eğitiminin beraber yapıldığı resmi Kur'an Kursları haline getirilmesi gerektiğine inanmaktayız.

Medreselerin kontrol edilen kurumlar haline gelmesi, devletin halkla barışık hale gelmesine, radikal ve din dışı hareketlerin buralardan uzaklaştırılmasına vesile olacaktır.

Medreselerin resmi bir kimliğe bürünmesi ve sıkıntılarının çözüme kavuşturulması, toplumdaki dini hayatın canlanmasına, müderrislerin özgüven sahibi olmalarına, medrese mezunlarının iş olanaklarının artmasına, dini hayatın daha kaliteli yaşanmasına ve nesillerin nitelikli bir şekilde yetiştirilmesine vesile olacaktır.